

М. ТИМОЧКО

Участь філолога І.П. Смолія у збагаченні книжкових фондів бібліотек та музеїв України

Ім'я галицького педагога, науковця Івана Смолія асоціюється не лише із рідною йому Тернопільщиною. Географія його наукового та літературно-мистецького спілкування – майже вся Україна. Це засвідчують і документи його особового фонду, який зберігається у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України. Матеріали архіву І.П. Смолія (ф. 271) дають можливість побачити різноплановість його зацікавлень [4; 5; 6].

Іван Павлович Смолій народився 15 січня 1910 р. в селі Розношинці Збараського району Тернопільської області в родині хліборобів. Там 1922 р. закінчив початкову школу, а у 1929 р. – Тернопільську гімназію і став студентом відділу класичної філології, опісля – педагогіки Львівського університету. В 1936 р. закінчує його абсолювентом, оскільки здоров'я не дозволило захистити дипломну роботу та ступінь магістра.

Восени 1939 р. Івана Смолія призначають завідувачем Синявської початкової школи Збараського району, інспектором шкіл для дорослих районного відділу народної освіти. У червні 1941 р. його мобілізують до лав Червоної Армії, відправляють у Нижній Тагіл (Росія) на будівництво військових заводів. Далі – хвороба і направлення у колгосп, знову мобілізація до трудової армії і праця на руднику Челябінського вугільного басейну та звільнення від військової служби за станом здоров'я.

У липні 1944 р. І.П. Смолій стає завідувачем Залісцівського, згодом – інспектором шкіл Білобожницького районних відділів освіти Тернопільщини.

З 1945 по 1950 р. заочно навчався на відділенні української філології Львівського державного університету, вступив до аспірантури при Науково-дослідному інституті психології в Києві і закінчив її в 1953 р.

Трудову діяльність продовжив на посаді викладача психології Кременецького педагогічного інституту. 26 листопада 1954 р. у Києві захистив дисертацію кандидата педагогічних наук.

У 1962 р. обраний завідувачем кафедри педагогіки і психології Кременецького (з 1969 р. – Тернопільського) педагогічного інституту. На цій посаді пропрацював до 1971 р. Опублікував ряд наукових, науково-методичних та науково-популярних праць. Писав також статті на літературно-мистецькі теми, зокрема про Юліуша Словацького [33], Степана Руданського, Соломію Крушельницьку [7; 1].

У фонді І.П. Смолія зберігаються листи від окремих осіб, організацій та установ, які засвідчують його активну діяльність, спрямовану на поповнення бібліотек і музеїв новими виданнями класиків української та зарубіжної літератури, примірниками унікальних видань зі своєї великої домашньої бібліотеки. Зокрема, дослідники мають можливість ознайомитися із листами-подяками від музею Т.Г. Шевченка у Києві [8], літературно-меморіального музею Т.Г. Шевченка у селі Шевченкове (Кирилівка) на Черкащині [9], музею-заповідника “Могила Т.Г. Шевченка” [9], Кременецького краєзнавчого музею [10], музеїв Івана Котляревського в Полтаві [11], Леся Мартовича в селі Торговиця на Івано-Франківщині [12] та багатьох інших.

Так, у листі з Ялтинського краєзнавчого музею (березень 1975 р.) читаємо: “Щиро дякуємо за щедрий дарунок – бібліотеку. Всі 190 томів одержали в доброму стані. Ця

неподільна бібліотека Вашого імені стане у пригоді нам, науковим працівникам. Наш музей народжується, як Ви знаєте, за допомогою ентузіастів, вболіваючих за нього (а Ви в їх першому числі) і ми відкриємо його...” [13].

Директор Стеблівського державного літературно-меморіального музею І.С. Нечуя-Левицького С. Хаварусь пише І. Смолю в листопаді 1976 р.: “Велике і щире спасибі Вам за надісланий 2-томник О.І. Білецького “Від давнини до сучасності”, у якому є матеріали про нашого земляка [...] Ви також висловили корисні поради щодо збиральницької роботи в музеї автора “Миколи Джері”. Щиро дякуємо Вам за це. До речі, ми більшість з того, що Ви писали, уже зробили, і надалі будемо працювати в цьому напрямку.” [14].

У відповіді з Києво-Печерського державного історико-культурного заповідника йдеться: “Дирекція заповідника виносить Вам щире подяку за подаровані нам книги. Вони поповнили фонд нашого музею і будуть використані в експозиції виставки “Книги і друкарство на Україні”. При цьому надсилаємо Вам на підпис акт прийому” [15].

Вивчаючи листи до фондоутворювача, ще і ще раз переконуємося, як щиро вболівав науковець за долю і подальший розвиток української культури і мистецтва, як ревно оберігав їх цінні перлини, підтримував і пропагував нові успіхи митців [16; 17; 18; 19; 20].

Гордістю книжкової колекції Івана Смоля були екслібриси “Із книг І. Смоля” роботи відомої художниці-графіка, заслуженого художника України (1972), майстра школи Олекси Новаківського у Львові Стефанії Гебус-Баранецької. Вони прикрашали даровані примірники та й всі унікальні видання його великої бібліотеки. Науковець спілкувався із художницею [21], а також із багатьма видатними творчими особистостями: Борисом Антоненком-Давидовичем [22], Іванною Блажкевич [23], Наталією Забілою [24], Романом Іваничуком [25], Ярославом Ісаєвичем [26], Григорієм Нудьгою [27], Федором Погребенником [20], Іриною Стешенко [28] та іншими. До речі, окремі листи із архіву І. П. Смоля нещодавно опублікував доктор філології, професор, член Національної спілки письменників України Володимир Качкан [2; 3].

Значна кількість листів до І. Смоля містить прохання допомогти у зборі матеріалів, взяти участь у святкуваннях, відвідати той чи інший музей. Так, Михайло Володимирович Радзіняк із Вишківців Чернівецької області пише про творчий шлях буковинського художника-орнаментиста Георгія Олексійовича Гараса та звертається за допомогою у створенні музею його імені [29]. У січні 1976 р. Андрій Юрійович Тобілевич, директор музею-оселі Івана Тобілевича на Кіровоградщині, запрошує Івана Смоля на свою батьківщину і висловлює вдячність за увагу до музею [30]. О.С. Черемшинський із Велеснівського етнографічно-меморіального музею В.М. Гнатюка повідомляє: “Отримав Ваші дарунки [...]. Це ж дорогоцінні видання, які стали бібліографічною рідкістю, [...] є прекрасним фундаментом для майбутньої великої наукової бібліотеки при музеї вченого” [31]. Лист з подякою за надіслану працю Ф. Колесси “Мелодії українських народних дум” надійшов 2 грудня 1972 р. з Київського літературно-меморіального музею Лесі Українки: “Цей дар є великим вкладом у фонди і експозицію музею, а також виявом любові до видатної української поетеси Лесі Українки та її музею” [32].

І.П. Смолій відповідає на запрошення, відвідує багато музеїв по всій Україні, виступає на урочистостях, дає рецензії та відгуки, окремі конкретні рекомендації, а у фондах по собі залишає пам’ятки україністики – багатотомники, тематичні збірки, окремі видання, платівки; підтримує шанувальників народної культури.

Про високу моральність науковця і громадянина згадує на сторінках часопису “Тернопілля’97” Кузьма Векірчик: “Протягом багатьох років праці в інституті мені майже щодня доводилося спілкуватися з Іваном Смолієм, людиною високої культури, одним з найдосвідченіших педагогів Тернопілля. Він був істинним українським патріотом. Ми

багато років жили по сусідству в одному будинку. У дружніх розмовах він часто висловлював глибоке обурення проти тотальної русифікації навчального процесу в інституті й місті. За це не раз з ним проводили “виховні бесіди” працівники добре відомої усім установи [1].

Останні дев’ять років життя вчений хворів і не виїжджав із Тернополя. Був самотнім, без сім’ї. Поспішаючи, впорядковував свою бібліотеку, яку перед смертю подарував рідній школі і Тернопільському державному педагогічному університету.

Помер Іван Павлович Смолій на 77 році життя, 1986 р. у Тернополі, похований у рідному селі Розношинці.

“... І досі члени кафедри, викладачі та інші працівники інституту з теплотою згадують про цю надзвичайно скромну, доброзичливу людину, прекрасного педагога, відмінника народної освіти України” [1].

¹ Векірчик К. Іван Смолій. Педагог із Розношинців // Тернопілля’97: Регіональний річник. – Тернопіль: Збруч, 1997.

² Качкан В.А. Хай святиться ім’я твоє: Історія української літератури і культури в персоналіях (XVIII–XXI ст.): Антологія одного листа. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – Т. 8. – С. 46–47, 96, 122, 164, 186–187, 198, 282, 327, 389, 431, 442, 478, 491, 512, 529.

³ Там само. – Т. 9. – С. 26–27, 78, 81, 165, 241, 245, 417–418, 451–452.

⁴ Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 271. – Спр. 1.

⁵ Там само. – Спр. 2.

⁶ Там само. – Спр. 3.

⁷ Там само. – Спр. 76.

⁸ Там само. – Спр. 57.

⁹ Там само. – Спр. 63.

¹⁰ Там само. – Спр. 61.

¹¹ Там само. – Спр. 39.

¹² Там само. – Спр. 31.

¹³ Там само. – Спр. 75.

¹⁴ Там само. – Спр. 71.

¹⁵ Там само. – Спр. 46.

¹⁶ Там само. – Спр. 5.

¹⁷ Там само. – Спр. 12.

¹⁸ Там само. – Спр. 13.

¹⁹ Там само. – Спр. 53.

²⁰ Там само. – Спр. 37.

²¹ Там само. – Спр. 14.

²² Там само. – Спр. 6.

²³ Там само. – Спр. 9.

²⁴ Там само. – Спр. 22.

²⁵ Там само. – Спр. 24.

²⁶ Там само. – Спр. 25.

²⁷ Там само. – Спр. 35.

²⁸ Там само. – Спр. 48.

²⁹ Там само. – Спр. 38.

³⁰ Там само. – Спр. 41.

³¹ Там само. – Спр. 50.

³² Там само. – Спр. 43.

³³ Смолій І.П. Життя і творчість поета. До 150-річчя з дня народження Ю. Словацького // За педагогічні кадри (Кременець). – 1959. – № 2 (25). – 14 липня. – 16 с.